

hanem a szabadkőművesség kutatásában elfoglalt helyét is, elsősorban azzal, hogy olyan nyomtatványok is közlésre kerültek benne, amelyeket az English Short Title Catalogue (<http://estc.bl.uk>) sem tartalmazott ez idáig. CSIZMADIA ÁKOS IZSÁK IMRE csillagász életrajzi monográfiájának összeállítására kapcsán tárgyalja a sok helyen fellelhető, sokféle típusú források jelenségének szépségeit és nehézségeit. A folklór szövegkiadási szabályzat kialakulásának történetét és modern távlatait VOIGT VILMOS foglalja össze röviden.

A CONSTANTINOVICS MILÁN – VLADÁR ZSUZSA szerzőpáros tanulmánya egy 18. századi tudományos vitát vizsgál retorikai szempontból. A Bakonybéli összeírás keletkezését, és az első hozzászólás szövegeinek elemzését adja közre tanulmányában PELCZÉDER KATALIN. PRITZ PÁL Lesznai Anna Jászi Oszkárhoz írt válaszába beleegyező levelének datálási idejét pontosítja, illetve adja közre a levél teljes szövegét. Lehetetlen a kötetben szereplő 44 tanulmányt témájukhoz és tartalmukhoz méltó mélységben ismertetni, de lehetőségeinkhez mérten igyekeztünk bemutatni az írásokat.

5. Konklúzióként fontos hangsúlyoznunk, hogy a tanulmányok értékéből semmit nem von le az elrendezési probléma, a kötet a szerkesztői előszóban megfogalmazott céljait eléri. Interdiszciplináris megközelítése valóban lehetővé teszi, hogy az egyetemi oktatásban is használható legyen. Nagy erénye, hogy lehetőséget ad arra, hogy a diszciplínák egymás forráshasználatából, forráskezeléséből és a mögöttük álló elméletekből a maguk számára is hasznos és fontos tanulságokat vonhassanak le. Összefoglalva elmondható, hogy noha a kötet nem használja ki teljes mértékben a benne rejlő lehetőségeket, a benne helyet foglaló szövegek így is nagy hasznára válnak a tudományos közegnek.

Hivatkozott irodalom

- KOROMPAY KLÁRA – TERBE ERIKA – C. VLADÁR ZSUZSA – ZSILINSZKY ÉVA szerk. 2009. *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 229. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- KOROMPAY KLÁRA – STEMLER ÁGENS – TERBE ERIKA – CONSTANTINOVITSNÉ VLADÁR ZSUZSANNA szerk. 2014. *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet II*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 239. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

RÉDEY-KERESZTÉNY JÚLIA – VRABÉLY MÁRK
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

A Peer-kódex és története

Újabb kérdések és válaszok a Peer-kódex keletkezéséről

A bevezető tanulmányt írta, a nyelvemléket közzéteszi NÉMETH DÁNIEL.
Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2021. 224 lap

Szokatlan az olyan eset szaktudományunkban, hogy huszonegy évvel azután, hogy a Régi Magyar Kódexek sorozat 25. számaként megjelent a Peer-kódex bevezető tanulmánnyal kísért és jegyzetekkel ellátott hasonmása, és betűhű átirattal ellátott kiadását

(Argumentum Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2000), szorosan a témához kapcsolódó, azt korrigáló, pontosító és kiegészítő könyv jelenjék meg. A fiatal doktorandusz, NÉMETH DÁNIEL érdeklődését még egyetemi hallgató korában keltette fel a Peer-kódex néhány szövege, ami végül a teljes kódex felé fordult. Kutatásainak eredményeit a 2000-es kiadáshoz viszonyítva így fogalmazta meg: „Céлом nem a meglévő kiadás felülírása, hanem javító szándékú kiegészítése. Remélem, hogy mind az összevető jellegű kiegészítések, mind pedig a saját felvetéseim segítik a Peer-kódex történetének megismerését” (10). Ezt a szempontot szem előtt tartva tekintjük át a könyvet.

A kódex kötése és anyaga című fejezetben részletesen foglalkozik a papír vízjeleivel. A nyelvemlék felépítését vizsgálva az ívfüzetek sorrendjét a későbbi egybekötöket tájékoztató jelzések (betűjelzések, rajzos szalagok, díszítések, őrszavak) alapján határozza meg. Együttal szól azokról a sajátosságokról, amelyek az egyes ívfüzetek hosszabb-rövidebb ideig tartó külön létéről tanúskodnak. Nem világos ezzel kapcsolatban az „egyes egyetemi könyvkereskedőknek” a műveik őrzésére vonatkozó megjegyzése (18). Hasonló magyarázatra szoruló megjegyzése a PeerK. keletkezésével kapcsolatban az „egyetemi másolási eljárás” (129).

A Peer-kódex tartalma az eredetihez képest az idők folyamán változott. Ez lényegében a Csizió és néhány azt követő további szöveg kiemelését jelentette. A szerző egyik célja ennek a résznek (Töredék címen) a be-, illetőleg visszaillesztése az eredeti szövegbe. Ehhez az alábbi lépések vezetnek.

A kódex szövegegyeségeit a 2000-es kiadás táblázatába illesztve kiegészíti azzal, hogy egyes tételeket tovább részletez, és néhány egység szövegéhez általa föltett lehetséges keletkezési időt is kapcsol (24–33). A keletkezési időkre vonatkozó fejtegetéseit többnyire később lehet megtalálni – az erre szükséges utalások viszont elmaradnak. Ebbe a táblázatba illeszti bele a Töredék szövegrészét is. A kezek és tinták alapján kísérli meghatározni a másolás menetét. A másolók számát és az általuk másolt szövegrészeket a korábbi szakirodalmi adatok mellett saját paleográfiai megfigyeléseivel szembesíti (37–39). Ezek mellett a kezek hangjelölési sajátosságait is ismerteti (40). Külön vizsgálja a Töredék másolóinak szerepét a szakirodalom alapján, majd a másolók hangjelölési rendszereit mutatja be (42–48).

A szövegpárhuzamok vallomása a kódex kulturális háttéréről című fejezetben némely kódexszöveg tartalmi, művelődéstörténeti vonatkozásait faggatja. Így Remete Szent Pál élete a pálos kapcsolatok és a kódexszöveg keletkezésének időbeli határai tekintetében került a figyelem középpontjába, a ráolvasások a szóbeliséghez közeli nyelvi hagyományozódás kérdését vetik fel, a Szent László ének az anyanyelvű éneklés liturgiabeli helyét tekintve, valamint a latin és a magyar szöveg egymáshoz való viszonya szempontjából érdekes. Vásárhelyi András kantilénáját a párhuzamos kódexszövegek tükrében az éneklés és az olvasni való szöveg kérdése körében vizsgálja annál is inkább, hogy a dallama nem maradt fenn, csak következtetni lehet rá.

A Peer-kódex Csiziójának – kalandos sorsa miatt – részletesebb tárgyalása indokolt annál is inkább, mivel a vele együtt kiemelt lapokat először ez a kiadvány tartalmazza. A Peer-kódexbeli szöveg ismertté válása után, a 19. század közepén egy másik csizió is előkerült a nagyenyedi református kollégiumban őrzött egyik kötetben. Az innen Nagyenyedi kódexnek nevezett könyv (mára nem található, csak kiadásokból idézhető) szövegét soronként párhuzamosan közli (92–110).

A fejezet más párhuzamosnak ítélt szövegei inkább a szöveg hagyományozódás szempontjait érintik. Többnyire külföldi, kisebb emlékekben található magyar szövegekkel párhuzamosnak tekinthetőket talált a PeerK.-ben. A Göttweigi emlék Irgalomnak anyja kezdetű imádságát a kódex három hasonló szövegével tartja rokonnak, amelyek véleménye szerint Vásárhelyi András kantilénájának előzményszövegei lehetnek (58–61).

A „Csensztohovai emlék” szövegének, amelyet a kódex [Ó] édességes Szíz Mária szövegével (és még több más kódexével) hoz párhuzamba, korábbi közléseit filológiai szempontból erősen bírálja (62–66). Magának az emlékeknek a magyarrá „transzliterált” címváltozata, amelyet a könyvben következetesen alkalmaz, szokatlan módú, mi több, a Magyar Helyesírás Szabályaitól is eltérő megoldása miatt nem lehet szó nélkül hagyni. Latin betűs idegen nyelvű helynevek írásmódját az idegen nyelv helyesírása szerint írjuk. (A fejezetben szakirodalmi hivatkozásként a név helyesen is előfordul.)

A PeerK. Te Deum szövegének párhuzamát egy esztergomi *passionale* Te Deum laudamus töredékében találta meg. Ezzel kapcsolatban az énekelhetőséget, illetőleg a liturgiái helyét, szerepét vizsgálja a Szent László-énekre való utalással (66–71).

A Münchener emlék szövegeinek: Ave Maria, Pater noster, Credo, Magnificat (71–76) megfelelői megtalálhatók a PeerK.-ben. NÉMETH DÁNIEL megállapítása szerint ezek inkább a szóbeliségben való használat felé mutatnak (72). A szóbeliség időbeli háttéréről azonban nem szól. Azt bizvást lehet állítani, hogy mivel a keresztény térítés során a legfőbb hittételek ismerete szükséges volt, az ezeket tartalmazó imádságok anyanyelven a szóbeliség terén éltek és hagyományozódtak évszázadokig, első írásbeli felbukkanásuknál korábbi keletkezésüket megfogalmazásuk archaikus volta igazolja. A Magnificatra ez talán kevésbé áll, amire a kódexekben található kétféle kezdet (*nagyejtja*, illetőleg *magasztalja*) elkülönülése utal.

János evangéliumának részlete (111–114) itteni tárgyalásának leginkább az adott alapot, hogy a szakirodalomban felmerült Tetemy Pál vázsonyi vikáriusnak mint másolónak a szerepe. Ez a kódexszel kapcsolatos egyik központi kérdést érinti, tudniillik azt, hogy pálos kódex-e, vagy csupán a vázsonyi pálosokkal valamilyen kapcsolatban levő könyvről van szó.

A bevezető tanulmányok záró része a kódex feltehető keletkezése és ami mögötte lehet címet viseli (115–130). Ennek során a vázsonyi pálosok történetének a 15–16. századi szeletéről (115–118), a kódex másolásának idejéről és feltehető birtokosáról (118–122), a kódexbeli *Simon* névnek és viselőjének Chepeli Simonnal való azonosíthatóságáról (123–126) van szó. Ezek a kérdések vezethetnek el a kódex rendi hovatartozásának a meghatározásához (126–130). NÉMETH DÁNIEL arra a következtetésre jutott, hogy Chepeli (vagy Chepel-i – a szerző nem ad magyarzatot a névalak általa történt megváltoztatására) Simon lehetett az egyik másoló, amire neki már 1480-tól volt lehetősége. Forrásaként szerepelhettek a vázsonyi pálos kolostor könyvtárának egyes kötetei. Bár az első másoló a mellékjeles hangjelölést használja, NÉMETH szerint nem volt feltétlenül ferences szerzetes, de nem is pálos, hanem ez utóbbiak által megbízott világi másoló munkájának tartja.

A bevezető tanulmányok után a kódex utóéletéről van szó néhány feltevéssel, miszerint ez a kódex is kerülhetett Kinizsi Pál feleségének, Magyar Benignának a tulajdonába, majd egy névbejegyzés alapján Gelyén János neve tűnik fel. További kutatások tárgya lehet az ő személye és a már említett Chepel-i Simon viszonya a kódexhez (131–133).

A bevezető tanulmányokat a felhasznált irodalom és forrásjegyzék zárja. Ezt követi a Peer-kódex végének és a csíziónak a betűhű átirata. A kódex szövegét a 2000-es kiadásból

közli, de (monogrammal jelezve) kiegészíti saját megjegyzéseivel. Az így idézett rész a 328. (164v) oldallal kezdődik, A Töredék a 346. (173v) oldalt követi (T1r) és a T12v-vel ér véget NÉMETH DÁNIEL átírásában. A szövegközlés a Peer-kódex 347 (174r) oldaltól a kódex utolsó, 369 (185r) oldaláig tart a Töredék előtti közléssel megegyező módon.

NÉMETH DÁNIEL könyve a 19. században kiemelt rész helyreállításával, a kódex teljes szövegével kapcsolatos filológiai megállapításaival fontos lépéseket tett a PeerK. történetének felderítése terén, de – mint maga is érzekelte – nem sikerülhetett minden kérdést tisztázni, így további kutatók számára is maradt még feladat ezzel a nyelvemlékkel kapcsolatban.

ZELLIGER ERZSÉBET
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Parapatics Andrea, A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés

Tények, problémák, javaslatok

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2020. 136 lap

Ha igaz lenne az a közkeletű vélekedés – ami jelen kötetben is több helyen visszaköszön –, hogy a nyelvjárások már majdnem eltűntek, és csak az idősek beszélnek tájszólásban, alig lenne szükség olyan munkákra, amelyek a nyelvjárás ismeretek tanításával foglalkoznak. Még ha a nyelvjárás beszéd visszaszorulóban van is, eltűnni egyelőre szerencsére nem fog, így a tájszólásokkal, a nyelvjárás beszélőkkel szembeni pozitív attitűd kialakításával foglalkozó írásoknak fontos szerepük van.

PARAPATICS ANDREA korábbi tanulmányait fölhasználva, azokat összekötve és kiegészítve állította össze kötetét, amelynek alcíme pontosan jelzi a hármas tagolódását: a tényeket, problémákat és javaslatokat. Nemcsak saját felméréseit összegzi, az azokban megmutatózó – a szakirodalomban jól ismert – problémákat tárgyalja, hanem ötleteket is ad arra, hogy a regionális nyelvi formákkal szembeni előítéleteket hogyan lehetne csökkenteni a pedagógiai gyakorlatban. A szerző jelenleg a Pannon Egyetem MFTK Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézetének docense, de korábban tíz évig tanított Tapolcán a Batsányi János Gimnáziumban. Ezt azért tartom fontosnak megemlíteni, mert így személyes tapasztalata is van mindarról, amiről ír. A kötet az előszót követően öt fő fejezetből, majd egy magyar és egy angol nyelvű összefoglalóból áll, ezt követi a 15 oldalnyi hivatkozott irodalom.

Az előszóban (7–9) a téma aktualitását és fontosságát indokolja. Röviden kifejti, hogy bár a nyelvi megbélyegzés káros voltát és a többnormájú szemlélet előnyét régóta tárgyalja a szakirodalom, a tanárok, tanítók és a diákjaik nyelvi vélekedéseiben, viselkedésében ez mégsem érhető tetten. Megemlíti, hogy a nyelvi változatosság megjelenik ugyan a diákok írott és beszélt megnyilatkozásaiban, ennek ellenére a köznyelvtől eltérő formák hibának számítanak, tehát kerülendő, és állandó javításuk szégyenérzetet okoz. A kettősnyelvűség viszont, azaz két nyelvváltozat különböző helyzetekben való használata, kognitív előnyökkel is jár. Nem mellelleg a regionális jellegzetességek – köztük a nyelvek – tisztelése a magyar és az európai identitás lényeges eleme. A bevezetőben felvázolt témákat fejti ki különféle szempontokból a következő fejezetekben.